

УДК 347.48

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2021.14.020>

Подолєв О.О.

*аспірант кафедри інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету “Одеська юридична академія”***ПРАВОВІДНОСИНИ МІЖ ОРГАНІЗАЦІЯМИ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ПРАВОВЛАСНИКАМИ**

Питання реалізації правовласниками належних їм авторських та (або) суміжних прав сьогодні є надзвичайно актуальним. Самостійно відстежити всі випадки використання об'єктів авторського права та суміжних прав з комерційною метою не вбачається можливим. Натомість отримання винагороди за таке використання є одним із найважливіших майнових прав творців та їх правонаступників. Для того щоб забезпечити належне використання об'єктів авторського права та суміжних прав з комерційною метою з дотриманням прав та інтересів правовласників з однієї сторони та забезпечити їх майнові інтереси – з іншої, в міжнародній практиці запроваджено інститут колективного управління авторськими та суміжними правами. В Україні інститут колективного управління авторськими та суміжними правами за роки свого існування забезпечив формування усталеної практики збору та розподілу винагороди між правовласниками. Однак як свідчить практика застосування законодавства у сфері управління авторськими та суміжними правами чимало аспектів діяльності організацій колективного управління потребують подальшого вивчення та доопрацювання. З огляду на це, уваги потребує питання особливостей взаємовідносин організацій колективного управління та правовласників, а також механізм та порядок їх взаємодії.

Аналізуючи специфіку взаємовідносин організацій колективного управління (далі – ОКУ) і правовласників перш за все слід визначити статус цих суб'єктів.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає організацію колек-

тивного управління як організацію, яка управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має на меті одержання прибутку [1].

Вказаний підхід до тлумачення поняття ОКУ розкриває лише призначення та основну функцію таких організацій управління майновими правами, натомість, очевидно, що жодним чином не розкриває статус ОКУ.

Суттєвим кроком для забезпечення ефективного правового регулювання правовідносин між ОКУ та правовласниками, а також для забезпечення реалізації гарантій захисту прав правовласників на об'єкти авторського права та суміжних прав стало прийняття Закону України "Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав" [2] (далі Закон про ОКУ), який ґрунтується на положеннях, розроблених у межах програми Twinning, метою якої є адаптація законодавства України до стандартів Європейського Союзу.

Як відомо, Закон України “Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав” був розроблений і прийнятий задля створення цивілізованого ринку авторської винагороди, на виконання якого було здійснено акредитацію ОКУ у 3 сферах колективного управління (право слідування щодо творів образотворчого мистецтва; репрографічне відтворення творів та їх частин (уривків); відтворення в домашніх умовах і в особистих цілях творів, виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальних творів та їх примірників), а

також у 3-х сферах розширеного та обов'язкового колективного управління [3].

Виходячи з визначення ОКУ, закріпленого в зазначеному Законі, можна виділити такі основні ознаки, які притаманні ОКУ:

- неприбутковий характер;
- створюється виключно правовласниками;
- метою діяльності є реалізація колективного управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав.

Стосовно правовласників слід зазначити, що відповідно до Закону про ОКУ правовласник – це суб'єкт авторського права або суміжного права чи інша особа, крім організації колективного управління, яка на підставі договору з суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав чи згідно із законом має право на отримання частки доходу від прав [2].

Правовласників відповідно до вказаного Закону наділено певним обсягом прав, серед яких право на підставі письмової заяви вимагати: вилучення своїх майнових прав з управління в організації колективного управління; припинити дії щодо надання дозволів на використання об'єктів авторського права та (або) суміжних прав; припинити дії щодо збирання винагороди за використання їхніх об'єктів авторського права та (або) суміжних прав.

Щодо механізму взаємодії між організаціями колективного управління та правовласниками слід зазначити такі нововведення, регламентовані ст. 5 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав»:

– відносини між ОКУ і правовласниками виникають або на підставі договору, або на підставі закону. Щодо договору про управління майновими правами на колективній основі, то такий договір слід укласти в письмовій (електронній) формі і він повинен містити чіткий перелік об'єктів авторського права та (або) суміжних прав, права на які передаються в управління ОКУ, а також чіткий перелік способів використання цих об'єктів;

– за правовласниками в будь-якому випадку залишається право на власний розсуд надавати дозвіл на некомерційне використання належних їм об'єктів авторського права та (або) суміжних прав;

– за правовласниками в будь-якому випадку залишається право вилучати належні їм майнові права з управління ОКУ, але дане право правовласники можуть реалізувати з певними обмеженнями [4].

Варто погодитись із думкою Л. Тарасенко, який зазначив, що прийняття закону про ефективне управління правами є позитивним аспектом стосовно вдосконалення правового регулювання у сфері колективного управління правами [5].

Ще однією особливістю відносин ОКУ і правовласників є статус ОКУ під час представництва інтересів правовласників в суді. Так, статтею 12 Закону визначено, що ОКУ від свого імені та в інтересах правовласників здійснюють, зокрема, таку функцію як звернення до суду від імені правовласників за захистом їхніх майнових прав відповідно до статутних повноважень та доручення правовласників, вчиняють інші дії, передбачені законодавством та дорученням правовласників, необхідні для захисту майнових прав правовласників, в інтересах яких діє організація.

Проблему у сфері представництва і захисту прав та інтересів правоволодільців у суді полягає в тому, що: по-перше, у сфері колективного управління можуть діяти не одна ОКУ, уповноважені на управління правами; по-друге, уповноважені ОКУ можуть здійснювати управління окремими категоріями прав та в окремих сферах без укладання договорів з правоволодільцями. Через це на практиці виникає чимало спорів щодо визначення ОКУ, уповноваженої на збір винагороди від користувачів.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» в редакції Закону N 850-IV від 22.05.2003 р. до функцій ОКУ було віднесено зокрема вчиняти інші дії, передбачені чинним законодавством, необхідні для

захисту прав, управління якими здійснює організація, в тому числі звертатися до суду за захистом прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав відповідно до статутних повноважень та доручення цих суб'єктів.

Враховуючи, що в Законі зазначалось про доручення правоволодільців на захист, під час розгляду позовних заяв, поданих ОКУ, щодо стягнення коштів за використання об'єктів авторського права чи суміжних прав з комерційною метою, поставало питання наявності доручення правоволодільця на вчинення таких процесуальних дій. Однак такі доручення надавались як правило в межах колективного управління, яке ґрунтувалось на договірних відносинах між ОКУ та правоволодільцем, що ставило під питання обов'язковість доручення у відносинах з колективного управління, яке здійснювалось на бездоговірній основі.

Згідно з пунктом 49 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 № 12 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності" організації колективного управління, які здійснюють управління майновими правами на твори, повинні довести наявність у них прав на управління авторськими майновими правами певного кола осіб. Отже, у разі звернення організації колективного управління до суду з позовом про захист прав суб'єктів авторського права суд повинен з'ясувати обсяг повноважень цієї організації згідно з договорами, укладеними цією організацією та суб'єктом авторського права. Якщо у організації колективного управління відсутні повноваження на управління майновими правами суб'єкта авторського права, зокрема, щодо конкретного твору, судам слід відмовляти у задоволенні позову цієї організації [6].

Разом з тим вчинення дій ОКУ щодо здійснення контролю за використанням творів суб'єктами господарювання та фіксації порушень можуть здійснюватись без прямого доручення правоволодільців.

Розглядаючи спір, пов'язаний із порушенням авторських прав за позовом ОКУ, Верховний Суд у справі № 908/657/17 висловив таку позицію, що Закон не вимагає обов'язкової згоди власника на здійснення представництва його інтересів організаціями колективного управління. Для фіксації фактів порушення авторського права санкція автора також не потрібна [7; 8]. Такий підхід обумовлено тим, що у сфері використання об'єктів авторського права та суміжних прав з комерційною метою, в якій ОКУ можуть здійснювати управління правами на підставі приписів законодавства також не є виключенням випадки порушення авторських та суміжних прав. Враховуючи відсутність договору з правовласниками можливості ОКУ щодо здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері авторського права та суміжних прав не може ґрунтуватись виключно на дорученні правовласника.

Слід зазначити, що у сфері реалізації ОКУ функції захисту авторських та суміжних прав також допускаються помилки щодо визначення суб'єкта-позивача. Відповідно до приписів законодавства ОКУ не є комерційною організацією та діє в інтересах правовласників, звертаються до суду від імені правовласників за захистом їхніх майнових прав відповідно до статутних повноважень та доручення правовласників, вчиняють інші дії, передбачені законодавством та дорученням правовласників, необхідні для захисту майнових прав правовласників, в інтересах яких діє організація. Щодо цього питання в постанові Верховного суду від 08 червня 2021 року виходячи із того, що винагорода (роялті) не є доходом позивача (автор.уточн. – ОКУ) та відповідно не може бути недоотриманим прибутком організації, а отже не є збитками, понесеними відповідною організацією. Разом з тим, Законом «Про авторське право і суміжні права» визначено можливість стягнення збитків лише на користь суб'єкта майнових суміжних прав, а організація колективного управління майновими правами таких суб'єктів (позивач) має право на звернення до

суду з позовом про захист такого порушеного права в інтересах такого суб'єкта та на його користь лише на підставі довіреності та статутних повноважень. Відповідно позов може бути поданий ОКУ лише на захист майнових прав власників об'єктів суміжних прав та виключно від імені цих правовласників [9].

Серед дискусійних питань, які виникають у сфері управління авторськими та суміжними правами, є реалізація повноважень декількома ОКУ. За таких умов користувачі, укладаючи угоду з однією ОКУ, можуть отримувати звернення з вимогою виплати винагороди за використання об'єктів авторського права або суміжних прав від іншої. Одним із питань, які постають під час розгляду судових справ за позовом ОКУ до користувача, який уклав угоду з іншою, ніж позивач ОКУ, є строк укладання договору та можливість його поширення на відносини з використання об'єктів авторського права або суміжних прав, які виникли до укладання договору. Як приклад слід навести рішення по справі за позовом ОКУ 1 до ОКУ 2 та суб'єкта підприємницької діяльності – користувача про визнання частково недійсним ліцензійного договору, укладеного між ОКУ 2 та користувачем, а саме в частині його дії щодо періоду до його укладання. За умовами ліцензійного договору ОКУ 2 надало користувачу на умовах, визначених цим договором, право (невиключну ліцензію) на публічне виконання творів на території кафе. Відповідно до пункту 5.1 Договору останній набирає чинності з моменту його підписання сторонами (24.05.2016 р.) та діє до 31.08.2016 (включно). Сторони розуміють і погоджуються, що умови Договору також застосовуються до відносин, які виникли між ними з 01.02.2016 і до моменту укладення Договору (частина третя статті 631 ЦК України). Беручи до уваги те, що стаття 1109 ЦК України не містить обмежень щодо застосування у ліцензійних договорах положень частини третьої статті 631 ЦК України, а також врахувавши обставини, які пов'язані з фактичним виконанням Підприємцем умов

Договору в частині здійснення сплати авторської винагороди за надане невиключне право на публічне виконання творів з репертуару ОКУ 2 за період з 01.02.2016 по 24.05.2016, - судові інстанції дійшли висновку про відсутність підстав для задоволення позову [10].

Визначаючи особливості відносин між ОКУ та правовласниками варто зупинитись на прийнятому 16 червня 2020 року Законі України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)” [11]. Відповідно до зазначеного Закону ст. 20 Закону про ОКУ викладена в новій редакції. Згідно ч. 3 ст.20 передбачено, що у разі укладення користувачем договору з акредитованою організацією колективного управління та виконання ним передбачених таким договором зобов'язань користувач звільняється від будь-яких інших претензій щодо даної категорії прав, виду об'єкта авторського права і (або) суміжних прав і способу його використання згідно зі сферою акредитації організації колективного управління, з якою він уклав договір, крім тих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, щодо яких на загальнодоступному веб-сайті даної організації колективного управління зазначено, що вони не охоплюються договором. У разі надходження таких претензій вони вирішуються організаціями колективного управління.

Таким чином, визначаючи повноваження ОКУ щодо управління авторськими та суміжними правами та захисту прав творців та інших правоволодільців слід виходити з виду колективного управління, яке може ґрунтуватись на договірних та законодавчих засадах. У сфері виконання функції щодо захисту авторських та суміжних прав ОКУ в судовій практиці сформовано такі правові позиції, які мають важливе значення для формування правозастосовної практики зокрема: ОКУ може подавати позов лише на захист майнових прав

власників об'єктів авторських та (або) суміжних прав та виключно від імені цих правовласників; у разі звернення організації колективного управління до суду з позовом про захист прав суб'єктів авторського права суд повинен з'ясувати обсяг повноважень цієї організації згідно з договорами, укладеними цією

організацією та суб'єктом авторського права; дія укладеного договору між ОКУ та користувачем про надання права на використання об'єктів авторського права або суміжних прав може поширюватись на відносини з використання творів, які виникли до його укладання, якщо інше не передбачено договором.

Анотація

У статті досліджено правові засади реалізації організаціями колективного управління задач щодо управління та захисту авторських та суміжних прав. Виходячи з законодавчого визначення організації колективного управління виділено такі основні ознаки, які притаманні таким організаціям: неприбутковий характер; створюється виключно правовласниками; метою діяльності є реалізація колективного управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав.

Визначаючи повноваження організацій колективного управління щодо управління авторськими та суміжними правами та захисту прав творців та інших правовласників, слід виходити з виду колективного управління, яке може ґрунтуватись на договірних та законодавчих засадах. У сфері виконання функції щодо захисту авторських та суміжних прав організаціями колективного управління в судовій практиці сформовано такі правові позиції, які мають важливе значення для формування правозастосовної практики зокрема: організація колективного управління може подавати позов лише на захист майнових прав власників об'єктів авторських та (або) суміжних прав та виключно від імені цих правовласників; у разі звернення організації колективного управління до суду з позовом про захист прав суб'єктів авторського права суд повинен з'ясувати обсяг повноважень цієї організації згідно з договорами, укладеними цією організацією та суб'єктом авторського права; дія укладеного договору між організацією колективного управління та користувачем про надання права на використання об'єктів авторського права або суміжних прав може поширюватись на відносини з використання творів, які виникли до його укладання, якщо інше не передбачено договором; Закон не вимагає обов'язкової згоди власника на здійснення представництва його інтересів організаціями колективного управління. Для фіксації фактів порушення авторського права санкція автора також не потрібна.

Ключові слова: колективне управління авторськими та суміжними правами; організація колективного управління, захист авторських прав, автор.

Podoliev O.O. Legal relations between collective management organizations and copyrighters Summary

The article reveals the legal basis for the implementation by collective management organizations of the functions of management and protection of copyright and related rights. Based on the legislative definition of collective management organizations, the following main features are identified, which are inherent in collective management organizations: non-profit nature; created exclusively by copyright holders; the purpose of the activity is the implementation of collective management of property rights to objects of copyright and (or) related rights.

Determining the powers of collective management organizations regarding the management of copyright and related rights and the protection of the rights of authors and other copyright holders should be based on the type of collective management, which may be based on contractual and legislative provisions. In the field of protection of copyright and related rights of collective management

organizations in judicial practice, such legal positions have been formed that are important for the formation of law enforcement practice in particular: collective management organizations can file a lawsuit only to protect rights and exclusively on behalf of these right holders; in the case of a collective management organization applying to the court with a claim for protection of the rights of copyright subjects, the court must find out the scope of powers of this organization according to the agreements concluded by this organization and the copyright subject; the effect of the agreement between the collective management organization and the user on granting the right to use copyright or related rights may extend to the relationship on the use of works created before its conclusion, unless otherwise provided by the agreement. The law does not require the mandatory consent of the owner to represent his interests by collective management organizations, as well as to record the facts of copyright infringement.

Key words: collective management of copyright and related rights; organization of collective management, copyright protection, author.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [Електронний ресурс] // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 1994. – № 13. – ст.64. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [Електронний ресурс] // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 32, ст. 242. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text>.
3. Мінекономіки виступає за цивілізований ринок роялті та справедливу винагороду для авторів. // [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства // Прес-служба. 16.06.2020 р. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=43dd0c2d-9cac-4204-8a1d-24162eb13bec>
4. Різка М. Правовідносини «ОКУ – правовласник». Особливості правового регулювання. Договірні нюанси. *Юрист&Закон. Електронне видання*. 2018. №30. https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA011811
5. Тарасенко Л. Новації щодо здійснення колективного управління майновими авторськими та суміжними правами. // *Часопис цивілістики*, Випуск 33. Режим доступу: <http://www.clj.puoua.od.ua/archive/33/12.pdf>.
6. Постанова Північного апеляційного господарського суду Справа 19.09.2019 р. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84625318>
7. Постанова Верховного Суду від 06.02.2018 р. у справі № 908/657/17. Електронний ресурс. – Офіційний веб-портал судової влади України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72092920>.
8. Мисник Н. Спори з ОКУ. Останні тенденції судової практики 28.08.2018 https://protocol.ua/ru/spori_za_uchastyu_oku_ostanni_tendentsii_sudovoi_praktiki/
9. Постанова Верховного Суду від 08 червня 2021 року <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97494776&red=100003e20a1d2e4879cdc9ca465b51c46a1950&d=5>
10. Постанова Верховного Суду 14 серпня 2018 року <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75896046>
11. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3377&skl=10.